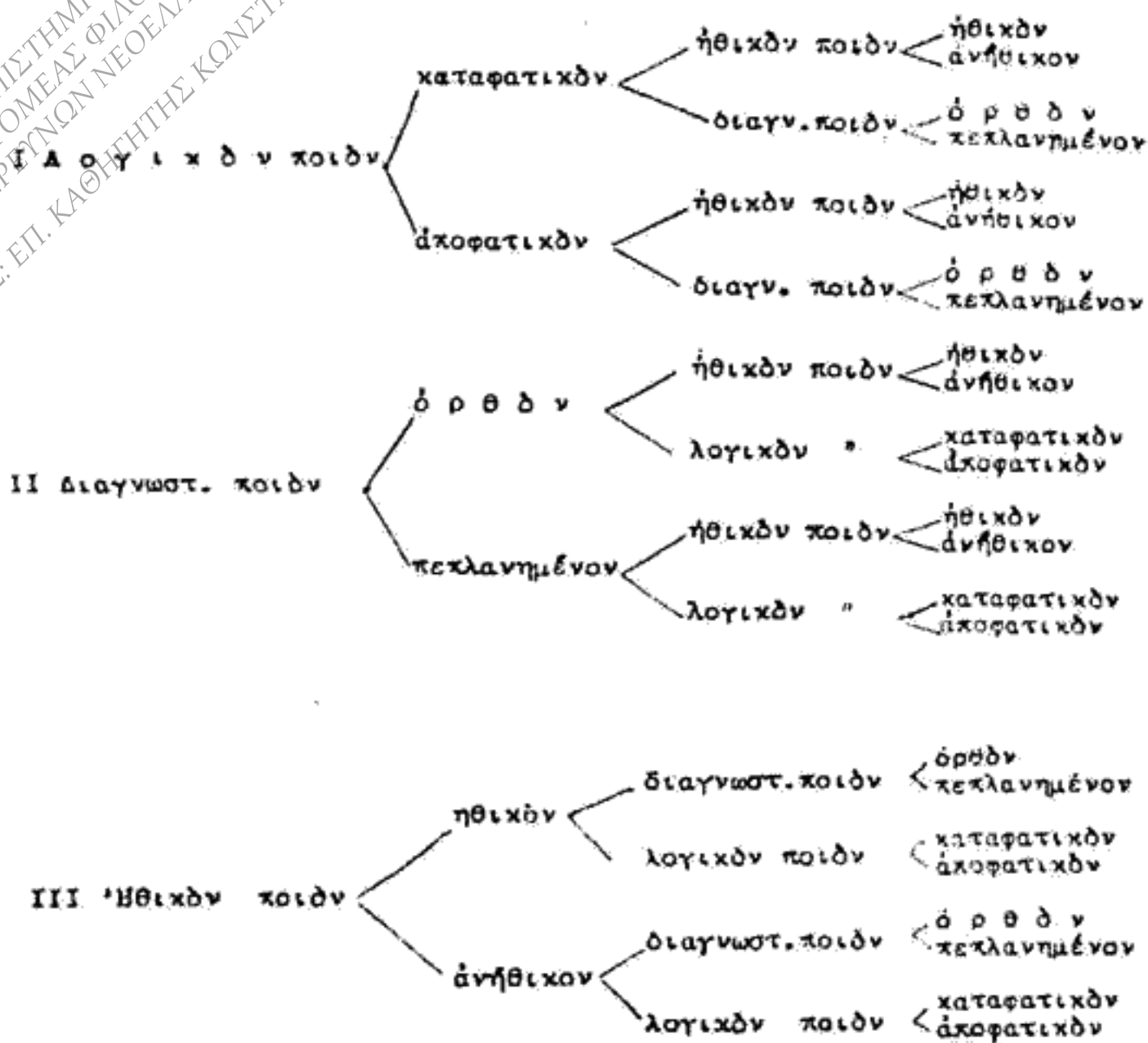

ἄλλων ποιοτικῶν ἀντιθέσεων. Αἱ πεπλανημέναι, ἢ ὀρθαὶ π. χ. ἀποφάνσεις ἐμφανίζουσι, πλὴν τοῦ ἰδίου αὐτῶν ποιοῦ, καὶ ἠθικὸν ἅμα καὶ λογικὸν ποιόν, εἶναι δηλαδὴ ἠθικαὶ ἢ ἀνῆθικοι, καταφατικαὶ ἢ ἀποφατικαί. Λαμβάνοντες ὡς ὁφειλοῖαν μίαν ἐκάστην τῶν ποιοτικῶν τούτων ἀντιθέσεων, παρέχομεν κατωτέρω εἰκόνα τῶν δυνατῶν ποιοτικῶν ἀποχρώσεων ἐκάστου μέλους τῶν ἀντιθέσεων τούτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέλη τῶν ἄλλων ἀντιθέσεων :

Ἐὰν ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ εἴπομεν ὅτι τὸ λογικὸν ποιόν τῶν ἀποφάνσεων ὑφίσταται ἐν σχετικῇ ἀνεξαρτησίᾳ ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ τῆς διαθέσεως, ὑπὸ τὴν διατύπωσιν ταύτην ἐνοοῦσαμεν μόνον ὅτι τόσον ἡ ἀγαθὴ, ὅσον καὶ ἡ πονηρὰ διάθεσις δύνανται νὰ ἐκδηλωθῶσιν εἴτε διὰ καταφάσεως εἴτε δι' ἀρνήσεως. Τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτην ὠρίσαμεν ὡς σχετικὴν μόνον, καθόσον ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τῆς ἠθικῆς διαθέσεως καὶ τοῦ ποιοῦ τῶν ἀξιολογικῶν δεδομένων πηγάζει ὁ τρόπος τῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος πρὸς τὰ δεδομένα

αὐτοῦ. Συγκεκριμένως : Τὸ λογικὸν ποιὸν τῶν ἀποφάνσεων σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ ἠθικὸν ποιὸν τῶν διαθέσεων καὶ τὸ ἀξιολογικὸν ποιὸν τῶν δεδομένων τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος. Μετοξὺ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν—ὄχι βεβαίως ὡς μεταλογικῶν ὄντων, ἀλλὰ μόνον ὡς δεδομένων τοῦ τὰ δεδομένα ταῦτα ἐρμηνεύοντος ἠθικοῦ συνειδότος—καὶ τῆς ἠθικῆς διαθέσεως ὑφίσταται μία ἐκ τῆς οὐσίας τῆς τελευταίας κυρίως ἐξαρτωμένη ἐσωτερικὴ ἀναγκαία σχέσις (*wesensnotwendige Beziehung*), ἕνεκα τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον ἢ μὲν ἀγαθὴ διάθεσις νὰ μὴ τείνῃ—ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπιτακτικὰς καθ' ἕκαστον περιπτώσεις—πρὸς πᾶν ὅ,τι ἐκλαμβάνει ὡς ἀξίαν καὶ νὰ μὴ ἀποστρέφηται πᾶν ὅ,τι φέρει τὸν ἀρνητικὸν τόνον τῆς ἀπαξίας, ἢ δὲ ἀνήθικος πονηρὰ διάθεσις νὰ μὴ λαμβάνῃ τὴν ἀκριβῶς ἀντίθετον πρὸς τὴν ἠθικὴν διάθεσιν στάσιν. Εἰς τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον νόμον ἀντίκεινται φαινομενικῶς αἱ ἰδιότυποι περιπτώσεις τῆς ἠθικῆς βίας καὶ τῶν διαφορῶν μορφῶν τῆς ὑποκρισεως.*) Πλὴν ὅμως μετὰ τῶν προβλημάτων τῆς ἠθικῆς

5) Εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς βίας καὶ τῆς ὑποκρισίας παρατηρεῖται ὁμοίαις, ὑφισταμένη μετὰ τῆς ἠθικῆς διαθέσεως καὶ τῶν ἐκδηλώσεων ταύτης. Φρονοῦμεν ἐντούτοις ὅτι αἱ ἐκδηλώσεις αὗται εἶναι καθαρῶς ἐπιφανειακαί, συνιστάμεναι ἰδίᾳ εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς βίας εἰς ἐξωτερικὰ μόνον δείγματα ὑποταγῆς. Αἰρουμένων τῶν ὅρων τῆς ἐλευθερίας ἀνατρέπονται φυσικῶς τῷ λόγῳ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς προϋποθέσεως ταύτης τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς ἀπορρέουσαι λογικαὶ καὶ ἠθικαὶ συνέπειαι. Οἷαν σημασίαν ἔχει ὁ χώρος καὶ ὁ χρόνος διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ τοὺς μετὰ τούτων ἰσχύοντας φυσικοὺς νόμους, τοιαύτην σημασίαν ἔχει καὶ ἡ ἐλευθερία δι' ὅλας ἐν γένει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, ὁ κόσμος τοῦ ὁποίου ὁρθῶς ἀποκαλεῖται κόσμος τῆς ἐλευθερίας. Μεταφέρεται ὅθεν ἐπ' ἄλλου θέματος ἢ συζήτησις, ὅταν, ἀποκλειομένης τῆς ἐλευθερίας, ἀμφισβητῶνται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἀξιώματα τῆς αὐτονομίας δι' ἐπιχειρημάτων ἀντλουμένων ἐκ τοῦ κόσμου τῆς ἐτερονομίας. Ταῦτα πάντα δὲν σημαίνουν ὅμως, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ὅρια εἰς τὴν ἀνοχὴν τῆς βίας, ἰδίᾳ ὅταν αὕτη θίγῃ αὐτὴν ταύτην τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ προσώπου καὶ ἐνῶ ὑπάρχει τρόπος ν' ἀντιταχθῇ τις κατ' αὐτῆς, οὐ μόνον δὲν ἀντιτάσσεται, ἀλλὰ δειλιῶν ὑποκύπτει ἀδιαμαρτυρήτως εἰς αὐτήν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀποβαίνει ἡ ἠθικὴ βία ἀπλοῦν μόνον πρόσχημα μιᾶς ἠθικῆς λίαν ἀμφιβόλου διαθέσεως. Ὅρθῶς λοιπὸν παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐλαφρυντικῶν περιπτώσεων ὅτι «τὰ αἰσχιθ' ὑπομεῖναι ἐπὶ μηδενὶ καλῶ ἢ μετρίῳ, φαύλου. Γενικώτερον : περὶ βίας δύναται νὰ γίνῃ μόνον τότε λόγος, ὅταν περιστάσεις καὶ συνθήκαι συμφωνῶσι πρὸς τὸν ὀρισμόν, τὸν ὁποῖον περὶ τῆς βίας ἔδωκεν ὁ Ἀριστοτέλης : «ἔοικε τὸ βίαιον εἶναι, οὗ ἕξωθεν ἢ ἀρχή, μηδὲν συμβαλλομένου τοῦ βιασθέντος» (Ἠθικά

ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀφορώντων τὴν ψυχολογικὴν ὕφην (Struktur) καὶ τοὺς χαρακτηρολογικοὺς ὅρους συγκεκριμένων τινῶν ἀνθρωπίνων τύπων δὲν δυνάμεθα πέραν τῶν παρασχευεῖσιν ἐπεξηγήσεων εἰς τὰς ὑποσημειώσεις νὰ ἐπεκταθῶμεν.

Ὅμοίως ἡ μερικὴ ἐξάρτησις τοῦ λογικοῦ ποιοῦ ἐκ τοῦ διαγνωστικοῦ τοιούτου θίγει γενικώτερα γνωσιολογικὰ προβλήματα, ἀφορῶντα τὴν σχέσιν τῶν ἀπολύτων ἀξιῶν πρὸς τὸ ἀτομικὸν συνειδός. Τὸ μεταλογικὸν καὶ γνωσιολογικὸν ὅμως πρόβλημα τῆς σχέσεως ταύτης, ὑφισταμένης οὐχὶ πλεόν ἐν τῷ ὕφ' ἡμῶν ἐρευνομένῳ διαστήματι, τῷ κειμένῳ μεταξὺ τῆς περιοχῆς τοῦ διακεῖσθαι καὶ τῆς ἐνδοσυνειδητῆς (immanenter) περιοχῆς τοῦ ἀντικεῖσθαι, ἀλλὰ μεταξὺ τῆς τελευταίας καὶ τῶν μεταλογικῶν ἀξιῶν, τὸ πρόβλημα τοῦτο τῆς συνειδητοποιήσεως τῶν ἀξιῶν καὶ τὸ σχετιζόμενον πρὸς τοῦτο πρόβλημα τῆς δυνατότητος τῆς πλάνης δὲν δύναται ν' ἀπασχολήσῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα. Ἡ ἐρευνά μας στηρίζεται ἐπὶ δεδομένων ἀπολύτως θετικῶν, τῶν ὁποίων τὴν ἐρμηνείαν κατὰ τὸ δυνατόν ἀποφεύγει, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκτυλίσσηται ἀνεξαρτήτως γνωσιολογικῶν καὶ κοσμοθεωρητικῶν προϋποθέσεων.

Νικομ., βιβλ. III, Κεφ. Α). Ὡς πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς θὰ περιορισθῶμεν νὰ εἰπώμεν, ὅτι μόνον ἐὰν ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς καθαρῶς ἐξωτερικὰς ἐκδηλώσεις τῶν θὰ φανῶσιν εἰς ἡμᾶς οὗτοι, ὥς ἐάν, παρὰ τὴν ἀνῆθικόν των ὑπόστασιν κατέφασκον τὴν ἀξίαν ἢ ἀπεστρέφοντο τὴν ἀπαξίαν· πράγματι οὗτοι ἁμαρτάνουσι συνεχῶς ἐναντι τῶν περισσοτέρων ἀξιῶν καὶ τῆς ἀξιοπρεπείας τοῦ ἰδίου αὐτῶν προσώπου. Διὰ τοῦτο λοιπὸν τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ στηριζόμενα ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς τῶν ὑποκριτῶν ἠθικότητος, ἥτις παρ' αὐτοῖς ὑποβιβάζεται εἰς ἀπλοῦν ἀπατηλὸν μέσον, ὀφείλουσι νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν βασιζομένων ἐπὶ τῆς πραγματικῆς των ἀνηθικότητος. Ἡ προέλευσις τῆς ὑποκριτικῆς δεξιότητος ὀφείλεται εἰς ἠθικὴν τινα ἀναπηρίαν, ἥτις δυσχεραίνει τὴν ὁμαλὴν προσαρμογὴν πρὸς τοὺς ὅρους, οὓς τίθησιν ἐν ἠθικὸν περιβάλλον. Τὸ περιβάλλον τοῦτο δύναται ἀπ' ἠθικῆς ἀπόψεως νὰ εἶναι ἀνώτερον ἢ κατώτερον τοῦ ὑποκρινομένου προσώπου· διότι ὑποκρίνεται, νομίζομεν, συχνάκις καὶ ὁ σχετικῶς ἀνώτερος ἀνθρώπος, ὅστις ὅμως αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἀνίσχυρον ν' ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἠθικῶς (ἢ καὶ πνευματικῶς) κατωτέρου περιβάλλοντός του. Ἀλλ' ἤδη διὰ τοῦτον τὸν λόγον δὲν εἶναι βεβαίως πράγματι ἀνώτερος ἀνθρώπος! Τοῦτο ὅμως δὲν ἀναιρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει ὑπόκρισις τείνουσα ἐκ τῶν ἀνω πρὸς τὰ κάτω, ὥς καὶ τοιαύτη — καὶ δὴ συνηθεστέρα — ἀντιστρόφου ὁλῶς φορᾶς.

Παρ' ὅλον ὅτι ἀφήνομεν ἐκκρεμῇ τὰ προβλήματα ταῦτα, θὰ δυνηθῶμεν, νομίζομεν, νὰ διακρίνωμεν ἄνευ δυσκολίας τὸ ποιὸν τοῦ ἀξιολογικοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τοῦ ποιοῦ, τὸ ὁποῖον προσλαμβάνει τοῦτο ἐν τῇ ὑποκειμενικῇ περιοχῇ τῆς διαγνώσεως· θὰ δυνηθῶμεν δηλαδή νὰ διακρίνωμεν τὸ ἀξιολογικὸν ποιὸν αὐτῶν τούτων τῶν ἀξιών, τὸ ἐπιτρέπον τὴν διαίρεσίν των εἰς θετικάς καὶ ἀρνητικάς, ἀπὸ τοῦ διαγνωστικοῦ των ποιοῦ, τὸ ὁποῖον προσλαμβάνουσιν αἱ ἀξίαι ἐξωτερικῶς μόνον λόγῳ τῆς ὀρθότης ἢ πεπλανημένης αὐτῶν διαγνώσεως ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ διαγνωστικὸν ποιὸν εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, προῖόν τῆς ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος πραγματοποιηθείσης ἐρμηνείας (ἢ παρερμηνείας) τοῦ ποιοῦ — θετικοῦ ἢ ἀρνητικοῦ — τῶν ἀξιολογικῶν ἀντικειμένων. Μόνον τὰ τελευταῖα ταῦτα καθιστῶσι δυνατόν τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῆς ὀρθότητος ἢ τῆς πλάνης τῶν ἐπὶ προηγηθείσης διαγνώσεως στηριζομένων ἠθικῶν ἀποφάνσεων. (°) Ἀκόμη καὶ ἔρευναι, ἔχουσαι πλαίσιον ψυχολογικὸν καὶ ἐμπειρικόν, (') ὀφείλουσι, ἐὰν θέλωσιν ν' ἀποφύγῃσι τὴν εἰς φαῦλον κύκλον περιστροφήν, νὰ θέσωσιν ὡς σταθερὸν σημεῖον τοῦ πρασανατολισμοῦ των τὴν ἀπὸ τῆς σχετικότητος τοῦ ἀτομικοῦ συνειδότος ἀνεξίτητον ὄντοτητα τοῦ καθ' ἑαυτὸ «ἀγαθοῦ», διαστέλλουσαι τὴν ἔννοιαν τούτου ἀπὸ τοῦ ὑποκειμενικοῦ, ἢ ὡς τὸ ἀποκαλεῖ ὁ Ἀριστοτέλης τῷ «φαινομένου» ἀγαθοῦ. Εἰς τὰς διακρίσεις ταύτας προβαίνομεν ὀλιγώτερον λόγῳ πολεμικῆς πρὸς τὸν ἠθικὸν σχετικισμόν, ὅσον ἵνα ὑποδείξωμεν ὅτι αἱ ἀποφάνσεις δύνανται νὰ κριθῶσιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ καθ' αὐτὸ ποιὸν τοῦ ἀξιολογικοῦ ἀντικειμένου, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸ διαγνωστικὸν ποιόν, ἥτοι τὸ ὑπὸ τοῦ ἀτομικοῦ ἠθικοῦ συνειδότος ἡρμηνευμένον ἀξιολογικὸν ποιόν.⁸⁾ Μόνον ὅταν κριθῶσιν ὡς πρὸς τὸ ἀπόλυτον ἀντικείμενον, γίνονται καταφανεῖς αἱ περιπτώσεις τῆς ὀρθό-

6) Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης τῆς διαγνώσεως πρὸς τὰς ἀποφάνσεις ἴδε κατωτέρω.

7) Ἴδε π.χ. Ἀριστοτέλους: Ἠθικὰ Νικομάχεια, ἢ Franz Brentano: Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis.

8) Τὸ πρὸς τὸ διαγνωστικὸν ποιὸν ἀνταποκρινόμενον νόημα, ἀποτελεῖ κατωτέραν ἀξιολογικὴν βαθμίδα, κατὰ πολλὰ ὑπενθυμίζουσαν τὴν ὑπὸ τοῦ E. Lask ὑποστηριζομένην τριπλὴν διαβάθμισιν τοῦ νοήματος, ἐκάστη τοῦ ὁποίου ἀνωτέρα βαθμὶς ἀποτελεῖ κριτήριον τῆς ἀμέσως κατωτέρας βαθμίδος.

ιητος καὶ τῆς πλάνης καὶ μόνον ἐπειδὴ τὸ διαγνωστικὸν ποιὸν δὲν συμπίπτει πρὸς τὸ ἀξιολογικὸν ποιόν, ἐρμηνεύεται τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἠθικὸν συνειδὸς ἀντιδρᾷ πάντοτε ἐν ἀπολύτῳ συνεπείᾳ πρὸς ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὸ διαγνωστικὸν τῶν δεδομένων του ποιόν, μόνον δὲ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ λόγῳ πλάνης κατάφασις π. χ. μιᾶς ἀπαξίας ὑπὸ τοῦ ἀγαθῶς διακειμένου ἠθικοῦ συνειδότητος. Ἡ τοιαύτη ἐκ πλάνης κατάφασις δὲν θὰ διεκρίνετο τῆς ἐκ κακῆς προαιρέσεως καταφάσεως, ἐὰν αἱ ἀποφάνσεις αὗται δὲν προήρχοντο ἐκ διαφόρων ἠθικῶν ὑποστρωμάτων. Ἡ προέλευσις αὕτη λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ κατωτέρῳ σχήματι, ἐφ' οὗ παριστάνονται αἱ δυναταὶ σχέσεις τῶν ὑπὸ τῶν ἀλοφάνσεων διττῶς διεσπασμένων ἠθικῶν διαθέσεων πρὸς τὸ ἐπίσης ἀντιθετικῶς διεσπασμένον ἀξιολογικὸν ἀντικείμενον, τοῦ ὁποίου ἡ διάγνωσις ὡς ὀρθή ἢ πεπλανημένη προϋποτίθεται. Δεδομένου ὅτι αἱ ἀποφάνσεις, ἐξεταζόμεναι ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὸ λογικόν των ποιόν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ διάφορον ἠθικόν των ποιόν, εἶναι τέσσαρες ἥτοι ἀνὰ δύο θετικαὶ καὶ ἀρνητικαί, αἱ δυναταὶ σχέσεις τούτων πρὸς τὰς ἀξίας καὶ ἀπαξίας εἶναι ὀκτὼ : τέσσαρες ὀρθοῦ καὶ τέσσαρες πεπλανημένου διαγνωστικοῦ ποιοῦ :

Ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρῳ σχήματος, ἐφ' οὗ ἀπεικονίζονται αἱ σχέσεις τῆς περιοχῆς τοῦ διακεῖσθαι πρὸς ἐκείνην τοῦ ἀντικεῖσθαι, δὲν διασπῶμεν τὰς θετικάς, ἢ ἀρνητικάς ἀποφάνσεις τῶν ἠθικῶν διαθέσεων εἰς ὀρθὰς καὶ πεπλανημένας, καθόσον τοιαύτην διάσπασιν δὲν ἐμφανίζει πρᾶγματι ἡ περιοχὴ τοῦ ἠθικῶς διακεῖσθαι. Ἐν ταύτῃ συναντῶμεν μόνον τὰς πραγματικὰς καταστάσεις τῶν ἠθικῶν διαθέσεων καὶ τὰς

ἐκ τούτων ἀμέσως ἐξαρτωμένας θετικές, ἢ ἀρνητικές ἀποφάνσεις. Τοῦναντίον ἡ ὀρθότης καὶ ἡ πλάνη, μὴ ἀποτελοῦσαι καταστάσεις ἢ ἰδιαίτερά τινα ἐνεργήματα τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος, ἀφορῶσιν ἀποκλειστικῶς τὰς σχέσεις τοῦ κρίνοντος ἢ γινώσκοντος συνειδότος πρὸς τὰ ἀξιολογικά αὐτοῦ δεδομένα (τυγχάνουσι δηλαδή ἀπάρρητα τῶν ἐνεργημάτων τούτου). Τῆς ἠθικῆς στάσεως προηγεῖται ἡ διάγνωσις (ἢ ἔστω ἡ ἀπλῆ λήψις γνώσεως) τῶν δεδομένων τούτων, ἥτις ὡς ὀρθή, ἢ πεπλανημένη διάγνωσις συνδέεται κατὰ τρόπον ἄμεσον πρὸς τὰς θεωρητικὰς ἀποφάνσεις. Ἀπόφανσις ἐν τῷ θεωρητικῷ πεδίῳ σημαίνει γνῶσιν, ἥτις actu συμπίπτει πρὸς τὴν κρίσιν. Ἐὰν τῆς κρίσεως προηγεῖτο ἡ γνῶσις, τὸ ἐνέργημα τῆς κρίσεως θὰ ἐπερίτευεν. Γνῶσις εἶναι κρίσις, καὶ κρίσις εἶναι ἡ ὀρθή ἢ πεπλανημένη ἀπόδοσις τοῦ θετικοῦ, ἢ ἀρνητικοῦ ποιοῦ εἰς τὰ τὸ ποιὸν τοῦτο ἐμφανίζοντα δεδομένα τοῦ θεωρητικοῦ συνειδότος. Τὰ δεδομένα ταῦτα δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην λογικὰ δεδομένα. Ἀντικείμενον γνώσεως δύνανται νὰ γίνωσι τόσον τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, ὥσων καὶ τῶν συναισθημάτων. Ἡ ὀρθή ὅμως, ἢ πεπλανημένη διάγνωσις τῶν δεδομένων τούτων δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῆς διαγνώσεως ταύτης ἠθικὴν στάσιν τοῦ ὑποκειμένου. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν αἱ ἠθικαὶ ἀποφάνσεις ὡς τοιαῦται δὲν συνιστῶσι τὸ νόημα τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν. Εἰς τοῦτο οὔτε προσθέτουσιν, ἀλλ' οὔτε ἀφαιροῦσι τι. Τοῦναντίον παραλαμβάνεται ὑπ' αὐτῶν, καθ' ὃν τρόπον ἔχει διαμορφωθῇ ὑπὸ τῶν θεωρητικῶν ἀποφάνσεων, ἢ ὅπως παρέχεται τῷ συνειδότι δι' ἀμέσου διαισθήσεως. Ἀλλοίωσιν ὑφίσταται τὸ ἀντικειμενικὸν νόημα μόνον ὑπὸ τῆς διαγνώσεως, ἢ τῆς ἐλλιποῦς διαισθήσεως καὶ δὴ οὐχὶ πέραν τῆς περιοχῆς τῆς διαγνώσεως, ἢ τῆς διαισθήσεως. Τοιαύτην ὅμως ἐπιπρόσθετον ἀλλοίωσιν δὲν ὑφίσταται τὸ ἀντικειμενικὸν νόημα ὑπὸ τῶν ἠθικῶν ἐνεργημάτων. Ἡ ἀξία παραμένει ἀξία, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ πλαισίῳ τοῦ ἠθικοῦ ἐνεργήματος. Ἡ ἀξία παραμένει ἀξία καὶ ἐν τῷ νοήματι τῆς ἀνηθίκου π.χ. ἀποφάνσεως περὶ μιᾶς ἀξίας. Τὸ «ὄχι» τῶν ἠθικῶν ἀποφάνσεων δὲν σημαίνει τὸ ποπ—α τῶν θεωρητικῶν ἀποφάνσεων. Ἡ ἠθικὴ ἀρνησις δὲν ἀναιρεῖ τὸ α ὡς α. Τὸ «ὄχι» ὑποδηλοῖ μόνον τὴν ἀρνητικὴν ἑναντι τοῦ α στάσιν τοῦ ὑποκειμένου. Δὲν συνιστᾷ τὴν ἀρνητικὴν τοῦ

α φύσιν, ἀλλὰ ἐκφράζει μόνον τὴν ἀρνητικὴν ἐναντι τοῦ α διάθεσιν. Αἱ ἠθικαὶ λοιπὸν ἀποφάνσεις δὲν συνιστῶσι τὸ διαγνωστικὸν ποιὸν τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν παρ' ὅλον ὅτι ἐξαρτῶνται, ὥς εἵπομεν, τόσον παρ' αὐτοῦ, ὅσον καὶ ἐκ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ τῶν διαθέσεων.

Λόγῳ τῆς δυνατότητος τῆς πλάνης οὐδόλως δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἀσφαλῆ πορίσματα ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸ ποιοῦ τῶν ἀξιολογικῶν ἀντικειμένων, ἐκκινουῦντες ἐκ τοῦ λογικοῦ ποιοῦ τῶν ἀποφάνσεων καὶ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ τοῦ ὑποστρώματος τῶν ἠθικῶν διαθέσεων. Τὸ ποπ *valet consequentia* τοῦτο ἰσχύει ἐντούτοις μόνον ὥς πρὸς τὸ ἀξιολογικὸν ποιόν· ἀντιθέτως τὸ διαγνωστικὸν ποιόν—τὸ ὅποιον φαινομενολογικῶς ἐξεταζόμενον δὲν ἐκφράζει ὁρθότητα ἢ πλάνην, ἀλλὰ τὸ διὰ τούτων διερχόμενον καὶ ἡρμηνευμένον ἀξιολογικὸν ποιόν—ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ λογικοῦ ποιοῦ αὐστηρὰν συνάρτησιν, εἰς τρόπον ὥστε, δεδομένων δύο τῶν ποιοτικῶν τούτων ἀποχρώσεων, χωροῦσιν ἀσφαλῆ συμπεράσματα ἐπὶ τῆς θετικότητος ἢ ἀρνητικότητος τοῦ τρίτου ποιοτικοῦ στοιχείου.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων προκύπτει ὅτι ἡ ἠθικότης εὐρίσκεται συννυφασμένη πρὸς δύο κριτήρια: πρὸς τὸ κριτήριο τῶν ἀξιῶν καὶ τὸ κριτήριο τῆς ἠθικῆς διαθέσεως. Δὲν ἀρκεῖ νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἓν καὶ νὰ ἀδιαφορῶμεν διὰ τὸ ἕτερον. Αἱ ἀξίαι ἀποβαίνουν κυρίως τὸ λογικὸν κριτήριο τῆς ὁρθότητος ἢ τῆς πλάνης, ἡ δὲ ἠθικὴ διάθεσις γνώμων τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ τῶν ἀποφάνσεων. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι δύο αἱ δικαστικαὶ ἀρχαὶ—διαφόρου δικαιοδοσίας—αἱ ἀποφαινόμεναι περὶ τῆς ἠθικότητος (ἢ ἀνηθικότητος), οἷα σδήποτε ἠθικῆς ἐκδηλώσεως, διὰ τοῦτο, μόνον ὅταν αἱ δικαστικαὶ τούτων ἀποφάσεις συμπίπτωσιν ἀπολύτως πρὸς ἀλλήλας, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἀντιμετωπίζομεν ὑπὸ μορφὴν γνησίαν καὶ συμπληρωμένην τὴν ἠθικότητα ἢ ἀντιστοίχως τὴν ἀνηθικότητα ἐνὸς προσώπου. Τὸ τοιοῦτον λέγεται τόσον περὶ τῆς ὑποκρίσεως, ὅσον καὶ περὶ τῆς πλάνης, αἵτινες ἀποτελοῦσιν ἀμφοτέραι μίαν ψυχικὴν καὶ ἠθικὴν ἀναπηρίαν. Εἰς πλάνας περιπίπτουσιν ἰδίᾳ ὅσων τὸ αἰσθητήριον τῆς ἠθικότητος λειτουργεῖ ἐλαττωματικῶς. Ἡ ψυχικὴ ἀγαθότης καὶ ἡ καλὸς ὕλη—ὄχι βεβαίως αἱ ἀπορρέουσαι ἐκ τῆς βλακειᾶς ἢ τῆς ἀδυναμίας τῆς βουλήσεως—καθιστῶσι τὴν ὑψηλὴν ἠθικὴν προσωπικότητα δεκτικὴν

δι' ἄνωτέρας ἠθικᾶς ἀξίας καὶ ἀπομακρύνουσι σχεδὸν πλήρως τοὺς κινδύνους τῆς ἠθικῆς πλάνης, εἰς ἣν περιπίπτουσιν οἱ ἀμφίβολοι καὶ ἀσαφεῖς χαρακτῆρες. Βεβαίως δὲν ἀποφεύγει πάντοτε καὶ ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ προσωπικότης τὴν πλάνην ἢ τὴν ἀμφιβολίαν. Διανοίγουσα νέους δρόμους, ἀντιμετωπίζουσα νέα ἠθικὰ προβλήματα περιπίπτει εἰς μεγαλύτερα συχνάκις σφάλματα ἀπὸ τὸν μικρόψυχον ἐν στενωτάτῳ ἠθικῷ πλαισίῳ κινούμενον ἄνθρωπον. Αἱ πλάναι ὅμως αὗται ὁμοιάζουσι πρὸς τὰς πλάνας τῆς μεγαλοφυΐας, αἵτινες ἀξίζουσι σχεδὸν πάντοτε περισσότερον τῶν μικρῶν καὶ τετριμμένων ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας γνωρίζουσι γὰρ ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ πολλοί. Αἱ μεγάλαι πλάναι προάγωσι τὴν ἀνθρωπότητα ὅχι ὀλιγώτερον τῶν μεγάλων ἀληθειῶν· διότι διὰ τῶν πλάνων ὁδεύομεν συνήθως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει ἡ πλάνη μένει πάντοτε πλάνη καὶ ἡ ἀπόφασις μιᾶς ἀξίας, ἔστω καὶ ὀφειλομένη εἰς πλάνην, ἀποτελεῖ ἐνέργειαν στερουμένην ἠθικοῦ κύρους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὅταν δὲν ικανοποιῶνται ἀμφότερα τὰ κριτήρια τῆς ἠθικότητος, ὅταν αἱ δικαστικαὶ τούτων ἀποφάσεις συγκρούωνται πρὸς ἀλλήλας, τοῦ ἐνὸς καταγγέλοντος τὸ γεγονὸς τῆς πλάνης, τοῦ ἑτέρου ὑποστηρίζοντος τὸ γεγονὸς τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως ἔχομεν τὰς μικτὰς ἠθικὰς περιπτώσεις, ἐφ' ὧν ἡ κρίσις δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερής. Διότι ἡ μὲν πλανομένη ἀγαθή, ἡ πονηρὰ διάθεσις παραμένει τοιαύτη ἀνεξαοτήτως τῶν ἐπακολουθουσῶν καλῶν ἢ κακῶν συνεπειῶν, ἡ δὲ ἐκ πλάνης π.χ. κατάφασις μιᾶς ἀξίας ὑπὸ τῆς ἠθικῆς ὡς πονηρᾶς κρινομένης διαθέσεως ἀποτελεῖ πάντως μίαν κατάφασιν μιᾶς ἀξίας, ἡ ὁποία ὡς τοιαύτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς μίαν θετικὴν ἀξίαν συμφώνως πρὸς τὴν πρώτην ὁμάδα τῶν ὑπὸ τοῦ Max Scheler ⁹⁾ διατυπωθέντων ἀξιωμάτων δυνάμει τῶν ὁποίων :

- 1) ἡ ὑπαρξις μιᾶς θετικῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἰδία μία θετικὴ ἀξία.
- 2) ἡ μὴ ὑπαρξις μιᾶς θετικῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἰδία μία ἀρνητικὴ ἀξία.
- 3) ἡ ὑπαρξις μιᾶς ἀρνητικῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἰδία μία ἀρνητικὴ ἀξία.
- 4) ἡ μὴ ὑπαρξις μιᾶς ἀρνητικῆς ἀξίας εἶναι ἡ ἰδία μία θετικὴ ἀξία.

Τὰ ἀξιώματα ταῦτα ἰσχύουσιν ἀπολύτως, ἐφ' ὅσον δὲν καταφύγωμεν καὶ εἰς τὸ ἕτερον κριτήριον, τὸ κριτήριον τῆς ἠθικῆς διαθέσεως.

9) Max Scheler: Der Formalismus i. d. Ethik u. d. materiale Wertethik σελίς 21.

Ι) Ήθελήθη διαγωγή :

- II) Η θλική πεπλανημένη διαγωγή :

- III) Ἀνήθικος μὴ πεπλανημένη διαγωγή :

- IV) *Ανήθικος πεπλανημένη διαγωγή :

- Αἱ δυνατότητες αὗται τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς, αἵτινες προκύπτουσι καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου ἡμῶν σχήματος περὶ τῶν δυνατῶν σχέσεων τῶν ἀποφάνσεων πρὸς τὰ ἀξιολογικὰ δεδομένα, ἐμφανίζουσι δύο μόνον περιπτώσεις μιᾶς ὀρθῆς ὄντως ἠθικῆς διαγωγῆς (I). Αἱ λοιπαὶ περιπτώσεις (II—IV) ἀπέχουσιν ἅπασαι τοῦ διττοῦ κριτηρίου τῆς ἠθικότητος : εἶναι ἀνήθικοι, ἢ περιέχουσι τοῦλάχιστον τὸ σπέρμα τῆς ἀνηθικότητος.

Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς παρούσης μελέτης εἵπομεν ἐπιγραμματικῶς ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ διακεῖσθαι προϋποθέτει τὴν περιοχὴν τοῦ ἀντικεῖσθαι, τὸ ἀντικείμενον δηλαδή ἔναντι τοῦ ὁποίου λαμβάνει ἀποφασιστικὴν στάσιν τὸ ὑποκείμενον. Διάκειμαι σημαίνει διάκειμαι πρὸς τι. Διάκειμαι δὲ συμφώνως τῇ ἰδίᾳ μου φύσει, ἀλλὰ καὶ συμφώνως τῇ φύ-

σει τοῦ ἀξιολογικοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ μετὰ τῆς ἀτομικῆς μου διαπλάσεως καὶ χαρακτηρολογικῆς μου ὑφῆς συγκαθορίζει τὸν ἐκάστοτε διάφορον καὶ ἰδιάζοντα τρόπον τῶν ἀντιδράσεών μου. Τὸ τοιοῦτον ὅμως σημαίνει ὑπ' ἄλλην διατύπωσιν, ὅτι ὁ τρόπος τοῦ διακεῖσθαι διαφέρει σημαντικῶς ἀπ' ἀξίας εἰς ἀξίαν, τῆς διαφορᾶς ὀφειλομένης οὐ μόνον εἰς τὰς ἀτομικὰς διαφοροποιήσεις τῆς ὑποκειμενικότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀπ' ἀπόψεως καθαροῦ περιεχομένου ποικίλλον ἀντικείμενον τῆς ἠθικῆς ἀποφάνσεως. Τὰς μὲν λοιπὸν ἀτομικὰς παραλλαγάς, λόγῳ τῆς τυπικότητος τῆς ἐρεῦνης μας, ἠδυνήθημεν νὰ παρίδωμεν, ἀναγαγόντες αὐτὰς εἰς τὰς γενικὰς καὶ ἐν παντὶ προσώπῳ συναντωμένας μορφὰς τῶν ἠθικῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἐνεργημάτων αὐτῶν· τὰς δὲ ἀξιολογικὰς διαφορὰς ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀντικεῖσθαι συνωρίσαμεν ὑπὸ τὴν γενικὴν ποιοτικὴν διάκρισιν τῆς θετικότητος καὶ τῆς ἀρνητικότητος. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην μεθοδολογικὴν ἀφαίρεσιν μᾶς ἐπετράπη νὰ προβῶμεν, διότι ἠρευνήσαμεν τὰς ἀπλουστέρας τῶν ἠθικῶν περιπτώσεων, καθ' ὅς ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος ἐμφανίζεται μία καὶ μόνη ἀξία (θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ), ἡ ὁποία λόγῳ τῆς ἀπομονώσεώς της καὶ διότι δὲν ὑφίσταται τὸν ἀνταγωνισμόν ἄλλης ἀξίας, ἢ ἔστω καὶ οἴουδήποτε ἄλλου προτιμωμένου ἀντικειμένου, δὲν θέτει τὸ ὑποκείμενον πρὸ τοῦ προβλήματος νὰ ἐκλέξη μεταξὺ ταύτης καὶ μιᾶς ἄλλης ἀξίας ἢ ἄλλου ἀξιολογικῶς ἀδιαφόρου ἀντικειμένου. Βεβαίως καὶ εἰς τὰς ἀπλουστέρας τῶν περιπτώσεων τούτων δὲν ἀπουσιάζει τὸ φαινόμενον τῆς ἐκλογῆς, ταύτης λαμβανούσης χώραν μεταξὺ τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι μιᾶς ἀξίας, ἢ ἀπαξίας· πάντως ὅμως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς αἱ ἀπλούστεραι μορφαὶ τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς καὶ νὰ παραλληλισθῶσι πρὸς τὰ λεγόμενα «ἀπλᾶ» βουλευτικὰ φαινόμενα, ἅτινα ἐμφανίζουσιν ἐν μόνον ἐλατήριον, διεγείρον τὴν βούλησιν. Ὅταν ὅμως τὸ ὑποκείμενον ὑποχρεοῦται νὰ ἐκλέξη μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων ἐλατηρίων ἔχμεν τὰς περιπτώσεις τῶν ὑπὸ τῆς ψυχολογίας καλουμένων «συνθέτων» βουλευτικῶν φαινομένων, τῶν ὁποίων τὰς ἀντιστοίχους μορφὰς ἐν τῇ ἠθικῇ σφαίρᾳ ὀφείλομεν πλέον νὰ μελετήσωμεν.

Ὡς προείπομεν ἡ τυπικότης τῆς ἐρεῦνης μας δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς ἐκάστοτε ποικιλοῦσας ἐκδηλώσεις τῆς

ἠθικῆς διαθέσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐκάστοτε διάφορον περιεχόμενον τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἠθικῆς ἀποφάνσεως. Ἐπειδὴ ὅμως θὰ ἐξισοῦντο οὕτω πῶς πρὸς ἀλλήλας ἅπασαι αἱ ἀξίαι (καὶ ἀντιστοιχῶς αἱ ἀπαξίαι) — διότι θὰ ἦρκει, ὑπὸ τὴν προοπτικὴν ταύτην, ὅπως π. χ. μία βιολογικὴ ἀξία ἔφερε τὸν τόνον τῆς θετικότητος, ἵνα, τυπικῶς τοῦλάχιστον, καταστῇ ἡ διάκρισις τῆς ἀδύνατος ἀπὸ μιᾶς τὸ αὐτὸ ποιὸν ἐχούσης πνευματικῆς ἀξίας — διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ν' ἀναζητήσωμεν ἕτερον, μὴ πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτῶν σχετιζόμενον, διακριτικόν των γνώρισμα, συνδεόμενον ὅμως πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς. Τὸ γνώρισμα τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον, οὐδὲ χρησιμεύει ὡς ἀπλοῦν ὑποκατάστατον τοῦ περιεχομένου τῶν ἀξιῶν, διότι ἐρμηνεύει, ἂν ὅχι ὅλα τὰ φαινόμενα τῆς προτιμήσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς, πάντως ὅμως τὰ φαινόμενα τῆς «ἠθικῆς» προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς. Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι πᾶσα πιστοποιουμένη διαφορὰ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ διακεῖσθαι ἀνταποκρίνεται κατὰ τινὰ τρόπον εἰς διαφοράς, ὑφισταμένας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀντικεῖσθαι, εὐρίσκομεν ὅτι εἰς τὸ γεγονὸς τῆς προτιμήσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς, τὰς ὁποίας ἐμφανίζει τὸ ὑποκείμενον ἔναντι τῶν ἀξιῶν, ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τούτων ἡ ἱεραρχία τῆς διαβαθμίσεώς των, ἥς ἔνεκα αἱ ἀξίαι βιοῦνται οὐ μόνον ὡς θετικαὶ ἢ ἀρνητικαί, ἀλλ' ἐπίσης ὡς ἀνώτεραι καὶ κατώτεραι. Παρ' ὅλον ὅτι κατὰ τὴν γνώμην μας αἱ ἀξίαι δὲν ἀποτελοῦσιν ἐνιαῖον ἱεραρχικὸν σύστημα, ἀλλὰ πλείονα τοιαῦτα, ἅτινα εὐρίσκονται πρὸς ἀλλήλα πιθανῶς εἰς ἄλλας πάλιν ἱεραρχικὰς σχέσεις καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἐπομένως τὸ ἱεραρχικὸν ὕψος δὲν ἀποτελεῖ ἀσφαλῆ δείκτην τοῦ περιεχομένου, εἰς τρόπον ὥστε ὠρισμένον ἱεραρχικὸν ὕψος ν' ἀνταποκρίνηται εἰς ὠρισμένον περιεχόμενον, δυνάμεθα, χάριν τοῦ ἐπιδιωκόμενου μας σκοποῦ, νὰ παρίδωμεν τὴν ἀπ' ἀπόψεως καθαροῦ περιεχομένου ποικίλλουσαν ἀπ' ἀλλήλων διαφορὰν τῶν ἀξιῶν καὶ ν' ἀντικαταστήσωμεν ταύτην διὰ τοῦ ἱεραρχικοῦ των ὕψους, εἰς τὸ ὁποῖον ὀφείλονται ἰδιαιτέρως τὰ φαινόμενα τῆς ἠθικῆς προτιμήσεως.

Ἀπὸ δυνητικῆς ἀπόψεως — μὴ ὑπολογιζομένων τῶν δυνατοτήτων τῆς πλάνης — ἡ ἐκλογὴ δύναται νὰ λάβῃ χώραν : μεταξὺ ἀξιῶν καὶ ἀπαξιῶν, μεταξὺ ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀξιῶν, τέλος δὲ μεταξὺ ἀπαξιῶν διαφόρου ἀρνητικοῦ ὕψους. Διὰ τῶν περιπτώσεων τούτων

περιορίζεται ἔτι περισσότερον ἢ ἰσχύει τῶν ἀξιωμάτων 1—4 τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου καθόσον, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἀπολύτου σκοπιᾶς τῶν ἀξιῶν ἰσοδυναμῇ πᾶσα κατάφασις μιᾶς ἀξίας καὶ πᾶσα ἀπόφασις μιᾶς ἀπαξίας πρὸς μίαν θετικὴν ἀξίαν, τὸ τοιοῦτον (καθὼς καὶ αἱ ἀντίθετοι περιπτώσεις τῶν ἀξιωμάτων 2 καὶ 3) εἶναι ἀληθεῖς, ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἠθικῶν ἐλατηρίων. Τούτου ὑφισταμένου δὲν δύναται νὰ κριθῇ ἡ ἠθικὴ διαγωγή ἐκ τῆς καταφάσεως ἢ ἀποφάσεως μιᾶς οἰαδήποτε ἀξίας ἢ ἀπαξίας, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐκ τῆς τυχούσης προτιμήσεως οἰασδήποτε ἀνωτέρας ἀξίας πρὸ οἰασδήποτε ἀπαξίας ἢ κατωτέρας ἀξίας. Εἶναι πάντοτε ἡ σχετικῶς ἀνωτέρα, ὅπερ δηλοῖ: οὐχὶ οἰασδήποτε ἀνωτέρα, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε εἰδικῶν συνθηκῶν ἐπιβαλλομένη ἀνωτέρα ἀξία, ἥτις καταφασκομένη προσδίδει θετικὴν ἀξίαν εἰς πᾶσαν ἠθικὴν ἐκδήλωσιν· ἐπίσης εἶναι πάντοτε ἡ προτίμησις μιᾶς θετικῆς κατωτέρας ἀξίας, (ἀφήνομεν κατὰ μέρος ὅταν πρόκειται περὶ ἀπαξίας) ἥτις καθιστᾷ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πονηρίαν, ἢ ἠθικῶς κατωτέραν τὴν διαγωγὴν ἡμῶν.

Κατόπιν τῶν ἐξηγήσεων τούτων δυνάμεθα, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἱεραρχικῆς διαβαθμίσεως τῶν ἀξιῶν καὶ τῆς εἰς ταύτην ὀφειλομένης προτιμήσεως, νὰ διαιυπώσωμεν τὰ ἀκόλουθα ἀξιώματα, τὰ ὅποια παραλαμβάνομεν ἐλαφρῶς τροποποιημένα ἐκ τῆς Ἠθικῆς τοῦ Max Scheler ¹⁾:

1) ἀγαθὴ εἶναι ἡ βούλησις, ἡ συνδεομένη πρὸς τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἀνωτέρας (ἀνωτάτης) ἀξίας.

2) πονηρὰ εἶναι ἡ βούλησις, ἡ συνδεομένη πρὸς τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς κατωτέρας ἀξίας (ἢ ἀπαξίας).

Κατὰ τὸ δεύτερον ἀξίωμα ἰσοδυναμεῖ ἡ προτίμησις μιᾶς κατωτέρας ἀξίας—ἡ προτίμησις δὲ προϋποθέτει συνήθως τὸ γεγονὸς τῆς ἐκλογῆς—πρὸς τὴν κατάφασιν μιᾶς ἀπαξίας. Ὅντως, ὡσάκις τίθεται ζήτημα ἐκλογῆς μεταξὺ δύο θετικῶν ἀξιῶν, ἀπεχουσῶν ἱεραρχικῶς ἀρκούντως ἀπ' ἀλλήλων, βιοῦται ἡ σχετικῶς κατωτέρα ἀξία ὡς ἀρνητικὴ ἀξία, ἡ δὲ προτίμησίς της κρίνεται ὡς δεῖγμα ἠθικῆς κατωτερότητος. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας

1) Max Scheler : ἐνθ. ἀν. σελὶς 22.

ὑφίσταται ἡ κατωτέρα ἀξία πράγματι μείωσιν, ἢ ὅτι ὑπ' ἄλλας συνθήκας δὲν θὰ ἡδύνατο ν' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον ἀγαθῆς προτιμήσεως. Ἡ θετικὴ ἀξία, εἴτε ἀνωτέρα, εἴτε κατωτέρα εἶναι αὕτη διατηρεῖ ἀνεξαρτήτως πάσης προτιμήσεως ἢ ὑποτιμήσεως τὸ ποιὸν τῆς θετικότητος. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ ἀρνητικοῦ ποιοῦ τῶν ἀπαξιῶν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅμως ὅτι αὗται δὲν δύνανται ποτε ν' ἀποκτήσωσι τὸν τόνον τῆς θετικότητος, λόγῳ τοῦ ὅτι ἐν τῇ οὐγκεκριμένῃ περιπτώσει θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προτιμηθῇ μία εἰς κατωτέρας ἀπαξίας. Ἡ προτιμωμένη ὀλιγώτερον αἰσχροῦ προᾶξις πρὸ μιᾶς εἰς αἰσχροτέρας δὲν καθιστᾷ, ὑφ' οἷα σδῆποτε συνθήκας, ἐπαινετὴν τὴν πρώτην. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρχή, ἡ διδάσκουσα «τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον» δύναται νὰ ἔχῃ πολὺ περιορισμένην ἐφαρμογὴν ἐν τῇ ἠθικῇ, φαίνεται δὲ ν' ἀφορᾷ μᾶλλον τὴν σκοπιμότητα ἢ τὴν ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Ἡ εἰς τὰ φαινόμενα τῆς προτιμήσεως ὀφειλομένη ἐντύπωσις τῆς ἀρνητικότητος τῶν σχετικῶς κατωτέρων ἀξιῶν ἐρμηνεύει ἐν μέρει, διατὶ αὗται, ἰδίᾳ εἰς ἐποχὰς ἀσκητικῶν κοσμοθεωρητικῶν κατευθύνσεων, ἐθεωρήθησαν ἀπαξίαι, καὶ δὴ ὅχι μόνον εἰς τὰς ἐπιτακτικὰς καθ' ἑκάστον περιπτώσεις τῆς ἠθικῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς τότε ἐπιβαλλομένης προτιμήσεως τῆς σχετικῶς ἀνωτέρας ἀξίας πρὸ τῆς κατωτέρας, ἀλλὰ καὶ ὅσάκις ζήτημα τοιοῦτον ἐκλογῆς δὲν ἐτίθετο, τῆς κατωτέρας ἀξίας προβαλλούσης ἀσυναγωνίστου ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος. Ἡ κατασυκοφάντησις αὕτη τῶν κατωτέρων ἀξιῶν δὲν στηρίζεται ἴσως μόνον εἰς ἠθικὴν παρὰ νόησιν· πιθανὸν νὰ ἐπεδιώκετο διὰ ταύτης ἡ προσέλκυσις πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἀξίας, ἢ ἐπιδίωξις τῶν ὁποίων διακρίνει καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ζώων καὶ φυτῶν. Αἱ κατώτεραι τάσεις, μάλιστα χάριν τῆς συνοδευούσης αὐτὰς εὐκόλως πραγματοποιησίμου ἡδονῆς, ἀποτελοῦσιν ἑσπὰς φρυσικὰς, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιδίωξις εἶναι προσιτὴ εἰς πάντας. Τοῦναντίον ἡ στροφὴ πρὸς τὸ ἀνώτερον συνδέεται πάντοτε πρὸς μίαν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν ὁ καθεὶς δὲν δύναται ἢ καὶ ἀποφεύγει νὰ καταβάλλῃ. Βεβαίως συνοδεύει καὶ τὰς ἀνωτέρας ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς λειτουργίας ἡ ἡδονή, ἢ ὁποία μάλιστα, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, «τελειοῖ» αὐτάς. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἡ ἡδονή, ἢ ὁποία ὁποτελεῖ τὸ δέλεαρ, καὶ ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος φιλόσοφος ὅτι «εἰ δ' ἐξ ἀνάγκης ἔπονται τούτοις ἡδοναί, οὐδὲν διαφέ-

ρει· ἐλοίμεθα γὰρ ἂν ταῦτα, καὶ εἰ μὴ γένοιτ' ἂν ἀπ' αὐτῶν ἡδονή.²⁾ Τὸ τοιοῦτον προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, ἐὰν τὸ ἀγαθὸν συνεδέετο ἀναγκαίως πρὸς τὸ εὐχάριστον, τὸ δὲ κακὸν πρὸς τὸ δυσάρεστον, δὲν θὰ ὑπῆρχον, διὰ λόγους ἀπλῆς σκοπιμότητος καὶ καθαροῦ ἡδονισμοῦ, κακοὶ ἄνθρωποι. Ἡ κατίσχυσις λοιπὸν τῶν κατωτέρων πρὸ τῶν ἀνωτέρων λειτουργιῶν, ἰδίᾳ λόγῳ τῆς εὐχερείας τῆς πραγματοποιήσεως τῶν πρώτων, δημιουργεῖ πολλοὺς πρὸς τὸ ἐν γένει ἡθὸς τοῦ ἀνθρώπου συνδεομένους κινδύνους· διότι ναὶ μὲν ἰσοδυναμεῖ ἢ σχετικῶς κατωτέρα ἀξία μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς προτιμήσεως πρὸς ἀπαξίαν, καὶ ἐάντην δὲ λαμβανομένη παραμένει ἀξία, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὁποίας—ἐν ἀντιθέσει πρὸς πᾶσαν ἀπαξίαν—οὐδὲν ἡθικὸν κώλυμα ὑφίσταται, ἐντούτοις, ἐπειδὴ διὰ τῆς κατισχύσεως τῶν κατωτέρων τάσεων περιορίζεται ἡ ἱκανότης καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ὑποχρεώσεως διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀνωτέρων ἀξιῶν, διὰ τοῦτο δικαιολογεῖται καὶ ἡ τόση πολεμικὴ τῶν ἡθικολόγων, τὴν ὁποίαν κατὰ τῶν τάσεων τούτων παλαιόθεν διεξάγουσι.

Τώρα πλέον ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι ὄχι ἡ ἀξία, ἀλλ' ἡ ἡθικὴ ἡμῶν ὑπόστασις ὑφίσταται μείωσιν, ὅσάκις ἡ κατωτέρα ἀξία γίνῃ ἀντικείμενον προτιμήσεως πρὸ τῆς ἀνωτέρας· τοῦτο δὲ διότι ἡ τοιαύτη προτίμησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἄρνησιν μιᾶς ἀνωτέρας ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἄρνησις μιᾶς θετικῆς ἀξίας, κατὰ τὸ δεύτερον ἀξίωμα τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου, ἰσοδυναμεῖ ἢ ἰδίᾳ πρὸς μίαν ἀρνητικὴν ἀξίαν, τὴν ἀρνητικὴν δ' ἀξίαν ταύτην προσκτᾷ τὸ ἐσώτερον ἡθικὸν ἡμῶν. Εἶναι ἔπεται ὅτι ἡ προτίμησις μιᾶς κατωτέρας ἀξίας ἀποτελεῖ δείκτην τοῦ ἀρνητικοῦ ποιοῦ τῆς ἡθικῆς ἡμῶν διαθέσεως, πάντως δὲ σύμπτωμα τῆς ἐν γένει κατωτερότητός μας. Εἰς τὴν σοφιστικὴν παρατήρησιν ὅτι καὶ ὅταν προτιμῶμεν μίαν ἀνωτέραν ἀξίαν διακείμεθα ἀρνητικῶς πρὸς μίαν κατωτέραν ἀξίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἄρνησις, ὡς ἄρνησις μιᾶς θετικῆς ἀξίας, καθιστᾷ ἡθικῶς ἀρνητικὴν τὴν διάθεσιν ἡμῶν, ἀπαντῶμεν ὅτι ἀφ' ἐνὸς τὸ τοιοῦτον δὲν ἀποδεικνύεται φαινομενολογικῶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς ἐκλογῆς ἀμαρτάνομεν πάντοτε μόνον ἑναντι τῆς ἐκάστοτε ἐπιβαλλομένης ἀνωτέρας ἀξίας, οὐδέποτε δ' ἑναντι τῆς μὴ ἐπιβαλλομένης, ἢ καὶ ἀπαγορευομέ-

2) Ἀριστοτέλους: Ἠθικὰ Νικομ. Βιβλίον 10, κεφ. III.

νης κατωτέρας ἀξίας. Ποία ὅμως εἶναι ἡ ἐκάστοτε ἐπιβαλλομένη ἀξία τοῦτο δύναται νὰ προκύψῃ μόνον ἐκ τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ἀνωτέρα ἀξία παίζει ῥόλον ἀνάλογον πρὸς τὸ πλησιέστερον γένος (*genus proximum*) ἐν τῷ λογικῷ ὀρισμῷ. Ποῖον τὸ γένος τοῦτο, ἐξαρτᾶται ἐκάστοτε ἀπὸ τὸ ὀριστέον εἶδος· ποία ἡ ἐπιβαλλομένη ἀνωτέρα ἀξία, ἀπὸ τὴν ὑπὸ ταύτην ὑπακτέαν συγκεκριμένην περίπτωσιν. Μόνον οὕτω μετατρέπεται τὸ ἀπόλυτον κῦρος, ἡ ἀπεριόριστος ἰσχὺς τῆς ἀξίας εἰς συγκεκριμένον καὶ καθωρισμένον δέον. Πλὴν ὅμως, ἐπειδὴ τὰ προβλήματα ταῦτα—ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἐπανεέλθωμεν ἐν τῷ ἐπιλόγῳ—δὲν εἶναι ἐν τῇ στενωτέρᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως «λογικὰ» προβλήματα, ἀν καὶ ἀποδεικνύονται ἐπιδεκτικὰ «λογικῆς ἀναλύσεως», δὲν δύνανται νὰ περιληφθῶσιν εἰς μίαν «λογικὴν» τῶν ἠθικῶν ἐνεργημάτων.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ στενωτέρα αὕτη λογικὴ ἔρευνα δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ φαινόμενα τῆς προτιμήσεως καὶ ἐκλογῆς, ἐγένετο ἤδη φανερόν ὅτι ἡ λέξις «προτίμησις» δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἄλλη ὀνομασία τῶν ἐνεργημάτων τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος, ἐκφράζουσα μόνον πληρέστερον τὴν ἄμεσον τούτων σχέσιν πρὸς τὸ ποῖον τῶν διαθέσεων καὶ τῶν ἀξιολογικῶν δεδομένων, ἐκ τοῦ ποιοῦ ἀμφοτέρων—ὡς εἶδομεν—ἐξαρτᾶται ἀμέσως τὸ θετικόν, ἡ ἀρνητικὸν ποῖον τῶν ἀποφάνσεων. Ἐννοήσαντες πλέον τὰς ἀποφάνσεις ἀπὸ τῆς γενικωτέρας ἀπόψεως, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει τὸ φαινόμενον τῆς προτιμήσεως, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι αἱ προτιμήσεις εἶναι ἡ γενικωτέρα μορφή, περιλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ καὶ τὰς ἀπλουστεράς τῶν ἠθικῶν ἐκδηλώσεων, καθ' ὧς τὸ ἠθικὸν συνειδὸς ἀποφαίνεται ἐπὶ τοῦ Εἶναι, ἢ μὴ—Εἶναι μιᾶς ἀξίας ἢ ἀπαξίας καὶ καθ' ὧς

- α) τὸ εἶναι μιᾶς ἀξίας ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ μὴ εἶναι μιᾶς ἀπαξίας,
- β) » » » ἀπαξίας » » » » » ἀξίας,
- γ) τὸ μὴ εἶναι μιᾶς ἀπαξίας ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι μιᾶς ἀξίας,
- δ) » » » ἀξίας » » » » » ἀπαξίας,

Τὰ ἰσοδύναμα ταῦτα δὲν σημαίνουν τὴν ταυτότητα τοῦ Εἶναι μιᾶς ἀξίας πρὸς τὸ μὴ Εἶναι τῆς ἀντιστοίχου ἀκριβῶς ἐναντίας ἀπαξίας, ἢ τοῦ μὴ Εἶναι τῆς ἀπαξίας πρὸς τὸ Εἶναι τῆς ἀντιστοίχου ἐναντίας ἀξίας· διότι τὸ Εἶναι τῆς θετικῆς ἀξίας ἀποκλείει μὲν τὸ Εἶναι

τῆς ἀκριβῶς ἐναντίου ἀπαξίας, δὲν συμπίπτει ὅμως πρὸς τὸ μὴ εἶναι τῆς τελευταίας· ὁμοίως τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀξίας ἀποκλείει τὸ εἶναι αὐτῆς, δὲν συνεπάγεται ὅμως ἀναγκαίως τὸ εἶναι τῆς ἀπαξίας. Διὰ τοῦτο δὲν λέγομεν ὅτι τὸ εἶναι ταυτίζεται πρὸς τὸ μὴ εἶναι τοῦ ἐναντίου, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἰσοδυναμεῖ πρὸς αὐτό. Προσεγγίζει ὅμως τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τῆς ἀξίας μᾶλλον πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἢ εἶναι τῆς ἀπαξίας, ἢ ὅσον τὸ μὴ εἶναι ἢ εἶναι τῆς τελευταίας πρὸς τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι τῆς ἀξίας.

Αἱ ἀπλούστεραι αὗται μορφαὶ τῶν ἀποφάνσεων περιλαμβάνουσι τὸ στοιχεῖον τῆς προτιμήσεως, ὅπως καὶ αἱ συνθετικώτεραι, ἐν αἷς ἡ ἐκλογή διενεργεῖται μεταξὺ τῆς ἀνωτέρας καὶ κατωτέρας ἀξίας, μὴ εὗρισκομένων εἰς αὐστηρὰν σχέσιν ἐναντιώσεως. Εἰς τὰς πρώτας περιπτώσεις παίζει τὸν ὅλον τοῦ ἀνωτέρου : τὸ εἶναι τῆς ἀξίας ἢ τὸ μὴ εἶναι τῆς ἀπαξίας ἐναντι τοῦ μὴ εἶναι τῆς ἀξίας ἢ τοῦ εἶναι τῆς ἀπαξίας. Χωρὶς τὸ τοιοῦτον ν' ἀναιροῖται εἰς τὰς συνθετικώτερας μορφάς, ἐπεκτείνεται ἐν τούτοις ἡ περὶ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι στρεφόμενη προτίμησις καὶ ἐπὶ ἀξιῶν καὶ ἀπαξιῶν διαφόρου περιεχομένου, ὧν τὸ εἶναι τῶν μὲν δὲν ἰσοδυναμεῖ ἀναγκαίως πρὸς τὸ μὴ εἶναι τῶν δὲ καὶ αἵτινες δὲν εὗρίσκονται ἐν ἄλλῃ ἐναντιώσει πρὸς ἀλλήλας, εἰμὴ ὡς πρὸς τὸ ἱεραρχικὸν των ὕψος. Τὸ χαρακτηριστικὸν νέον στοιχεῖον εἰς τὰς προτιμήσεις ταύτας ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐκλογή διενεργεῖται μεταξὺ ἀξιῶν μὴ εὗρισκομένων εἰς σχέσιν λογικῆς ἐναντιώσεως. Ἡ προτίμησις π. χ. τῆς ἀνωτέρας ἀξίας Α ἀποκλείει οὐ μόνον τὸ $\text{non} - A$, ἢ τὴν ἐναντίαν τοῦ Α ἀπαξίαν, ἃς τὴν εἵπωμεν, $-A$, (διάβαζε : πλὴν Α) ἀλλ' ἐνδεχομένως τὸ εἶναι τῆς Β. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὸ εἶναι τοῦ Α δὲν ἀποκλείει κατ' ἀνάγκην τὸ Β, ὥς συμβαίνει τοῦτο ἀναφορικῶς πρὸς τὸ $\text{non} - A$ καὶ τὸ $-A$ · διὰ τοῦτο καὶ μόνον λέγομεν ὅτι «ἐνδεχομένως» τὸ ἀποκλείει. Ἐνταῦθα, ἐνθα ἐξετάζομεν τὸ φαινόμενον τῆς προτιμήσεως, δὲν μελετῶμεν τὰς περιπτώσεις, καθ' ἃς π. χ. τὸ εἶναι τοῦ Α προϋποθέτει τὸ εἶναι τοῦ Β, ἀλλὰ καθ' ἃς τιθέμεθα πρὸ τῆς ἐκλογῆς νὰ προτιμήσωμεν τὸ Α πρὸ τοῦ Β. (')

β) Τὸ Α λοιπὸν περιλαμβάνει πιθανῶς καὶ ἄλλας ἐν συναρτήσεϊ πρὸς αὐτὸ εὗρισκομένας ἀξίας, ἢ ἀξιολογικοὺς παράγοντας. Λέγοντες ὅθεν Α, ἢ ὁμιλοῦντες γενικῶς περὶ ἀξιῶν συν-ἐννοῦμεν καὶ τὰς συναρτήσεις τούτων. Ἡ

Αἱ μᾶλλον ἀπλούστεραι ἐκ τῶν συνθέτων τούτων μορφῶν παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς :

I) Ἐκλογὴ μεταξὺ θετικότητος καὶ ἀρνητικότητος :

α) ἡ προτίμησις τῆς θετικῆς ἀξίας A πρὸ τῆς ἀρνητικῆς B ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς B.

β) ἡ προτίμησις τῆς ἀρνητικῆς ἀξίας B πρὸ τῆς θετικῆς A ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς A.

II) Ἐκλογὴ μεταξὺ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου ἐν τῷ πεδίῳ τῆς θετικότητος :

α) ἡ προτίμησις τῆς ἀνωτέρας ἀξίας A πρὸ τῆς κατωτέρας α ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς α.

β) ἡ προτίμησις τῆς κατωτέρας ἀξίας α πρὸ τῆς ἀνωτέρας A ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς A.

III) Ἐκλογὴ τοῦ ἀνωτέρου πρὸ τοῦ κατωτέρου ἐν τῷ πεδίῳ τῆς ἀρνητικότητος :

α) ἡ προτίμησις τῆς ἀνωτέρας ἀπαξίας B πρὸ τῆς κατωτέρας β ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς β.

β) ἡ προτίμησις τῆς κατωτέρας ἀπαξίας β πρὸ τῆς ἀνωτέρας B ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ εἶναι τῆς πρώτης καὶ τὸ μὴ εἶναι τῆς B.

Αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι ἐκ τῶν συνθέτων αἱ ἀπλούστεραι· αἱ περιπλοκώτεραι θὰ προκύψωσιν ἐκ προσεχοῦς μας ἐπὶ τῆς ἠθικότητος καὶ σκοπιμότητος μελέτης.

Χάριν τῆς γενικεύσεως τοῦ φαινομένου τῆς προτιμήσεως—τὸ ὁποῖον δὲν χαρακτηρίζει μόνον τὰς ἠθικὰς ἐκδηλώσεις, πλὴν ὅμως συνδέεται ἀναποσπάστως πρὸς αὐτάς—καὶ τῆς ἀμέσου αὐτοῦ ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ ποιοῦ τῶν διαθέσεων καὶ τῶν δεδομένων τοῦ ἠθικοῦ συνειδότος δύνανται πλέον τὰ πορίσματα τοῦ προηγουμένου κεφαλαίου νὰ τύχωσιν ἀμέσου ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν ἐκτεθέντων ἐν τῷ παρόντι. Ἡ δῆλωσις αὕτη δὲν ἔχει τὴν σημασίαν ὅτι δὲν ἐκερδίσσαμεν τίποτε διὰ

δικαιосύνη π. χ. προϋποθέτει ἐν πλαίσιον τάξεως κτλ.· καταφάσκοντες τὴν πρώτην δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν δευτέραν. Τὴν τοιαύτην τοῦ A συνάρτησιν πρὸς ἄλλους παράγοντας (εἴτε ἀξιολογικούς, εἴτε καὶ μὴ τοιούτους) ἀποκαλοῦμεν περιληπτικῶς A. Περὶ τῶν δυνατῶν προτιμήσεων ἐν ταῖς συναρτήσεσι ταύταις δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα, ἀρκούμεθα δὲ νὰ ὑποδείξωμεν ὅτι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἠθικοῦ ἀθροιστικοῦ ὅλου (ethisches Summierungsprinzip) τὸ ὁποῖον διετύπωσεν ὁ Franz Brentano: Vom Ursprung sittl. Erkenntnis, 1934.

τῆς εἰσχωρήσεως τῆς ἐννοίας τῆς προτιμήσεως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἐρεῦνης μας· τοῦναντίον μάλιστα ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἡύρυνε τὰ ὅρια αὐτῆς καὶ συνεπλήρωσεν αὐτὴν δεόντως. Ἡ συμπλήρωσις πραγματοποιεῖται κυρίως ὥς πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς πλάνης καὶ τὸ φαινόμενον τῆς ἀρνητικότητος, τὸ ὁποῖον ὥς εἶδομεν, παρουσιάζουσι καὶ αἱ κατώτεραι ἀξίαι εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς προτιμήσεως. Διὰ τοῦ φαινομένου τούτου—ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐπεξετάθημεν δεόντως, λόγῳ τοῦ ὅτι ἡ ὅλη κατεύθυνσις τῆς μελέτης μας, ὑποχρεοῖ ἡμᾶς ν' ἀφήσωμεν ταύτην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον φαινομενολογικῶς ἀπροσανατόλιστον—παρέχονται ἡμῖν νέαι δυνατότητες πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἠθικῶν ἐνεργημάτων καὶ διαθέσεων, αἱ ὁποῖαι ὅμως ὑπερβαίνουν τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Λογικῆς. Ἐπίσης ἐπεκτείνονται οὕτω καὶ αἱ δυνατότητες τῆς πλάνης, ἥτις σὺν τοῖς ἄλλοις δὲν περιορίζεται πλέον μόνον εἰς τὰς περιπτώσεις τῆς παραγνωρίσεως μιᾶς ἀξίας, ἡ ὁποία ἐκλαμβάνεται ὡς ἀπαξία καὶ ἀντιστρόφως προκειμένου περὶ ἀπαξίας—περιπτώσεις, αἱ ὁποῖαι καθ' ἡμᾶς εἶναι μᾶλλον σπάνιαι, σπανιώτεραι τῶν περιπτώσεων τῆς ἀγνοίας—ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῆς μὴ ὀρθῆς βιώσεως τῆς προσηκούσης θέσεως καὶ τάξεως, εἰς ἃς ἀνήκουσιν αἱ βιούμεναι ἀξίαι. Ἐν τέλει διὰ τῆς ἐπελθούσης ἐπεκτάσεως τῶν προβλημάτων ῥίπτεται περισσότερον φῶς ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς, ἥτις δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ κρίνηται ἀπὸ τῆς ἀπολύτου σκοπιᾶς τῆς καταφάσεως ἢ τῆς ἀποφάσεως εἰασδήποτε ἀξίας ἢ ἀπαξίας—δεδομένου ὅτι τὸν ῥόλον τῶν τελευταίων δύνανται ν' ἀναλάβωσι δι' ὑποκαταστάσεως καὶ αἱ κατώτεραι ἀξίαι—ἀλλὰ πρέπει πλέον νὰ μετῶνται βάσει τοῦ γνώμονος, τὸν ὁποῖον παρέχουσιν ἡμῖν τὰ δύο ἀξιώματα τῆς ἠθικῆς προτιμήσεως.

5. Ἐπίλογος.

Περατώνοντες τὴν μελέτην μας, δὲν μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονὸς ὅτι διὰ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ φαινομένου τῆς προτιμήσεως πρὸς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν διεσπάσαμεν τὸ αὐστηρὸν πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ κινηθῶμεν· καὶ τοῦτο διότι ἡ συγκεκριμένη περίπτωση δὲν ἐνεῖχε παρ' ἡμῖν θέσιν λογικοῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὑπεδήλου τὴν ὑπαρξιν παραγόντων, τοὺς ὁποίους ἡ λογικὴ ἔρευνα,

ἐὰν ἤθελεν αὕτη νὰ διατηρήσῃ τὸν ἰδιάζοντα αὐτῆς προορισμόν, ὥφειλε ν' ἀποκλείσῃ ἐκ τοῦ πλαισίου αὐτῆς. Τὸ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπέβη ἀδύνατον ἀποδεικνύει μόνον ὅτι ἡ ἔξοδος, τὴν ὁποίαν ἐπεχειρήσαμεν ἐκ τῶν στενῶν ὁρίων τῆς λογικῆς ἐρεῦνης, ὑπῆρξε μὲν ἴσως μεθοδολογικῶς ὄχι θεμιτή, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἀναγκαία λόγῳ τῆς ἐμπλοκῆς τῶν ἠθικῶν φαινομένων πρὸς εὐρύτατον σύνολον. Γνωρίζομεν καλῶς καὶ τὸ εἴπομεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι τὰ ἠθικὰ προβλήματα δὲν δύνανται νὰ τύχωσιν ἐπιλύσεως διὰ τῆς λογικῆς αὐτῶν μόνον μελέτης καὶ ὅτι αὕτη δὲν ἔχει εἰμὴ προπαρασκευαστικὸν δι' ἐκεῖνα προορισμόν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν παρερμηνεύεται ὁ σκοπὸς μας, συνταυτιζομένης τῆς λογικῆς πλευρᾶς τῶν ἠθικῶν προβλημάτων πρὸς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἠθικὰ προβλήματα, δὲν εἶναι ἀπορίας ἄξιον, διατί εἰς ὠρισμένον σημεῖον τῆς λογικῆς μας ἐρεῦνης προκύπτει ἡ ἀνεπάρκεια αὐτῆς διὰ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἠθικοῦ φαινομένου. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὰ πολὺ εὐρύτερα προβλήματα τῆς ἀναφορᾶς τῶν ἀξιῶν πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀναγκαζόμεθα ἐν τῇ παρούσῃ μὲν μελέτῃ ν' ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰ πορίσματα, τὰ ὁποῖα ἡ λογικὴ διερεύνησις μᾶς ἐπέτρεψε νὰ ἐξαγάγωμεν, ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἄλλῃ πραγματείᾳ ἀπὸ εὐρυτέρας φαινομενολογικῆς πλευρᾶς τὸ φαινόμενον τῆς προτιμήσεως ὄχι μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀξίας, ἀλλὰ πρωτίστως ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν· παρατηροῦμεν δ' ἀπὸ τοῦδε ὅτι καὶ ἡ φαινομενολογία οὐχὶ περισσότερον τῆς λογικῆς θὰ δυνηθῇ νὰ λύσῃ, ἀλλὰ μόνον νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ἠθικῶν προβλημάτων καὶ νὰ συντείνῃ εἰς τὴν κατανόησιν των.